

עניינים תוכן

2	פתח דבר
3	מתודולוגיה
4	פרק 1. מבוא
4	התמודדות ניצולי שואה עם טראומת העבר
5	השואה כאירוע טראומתי
5	הסתגלות היהודים לאחר השואה
7	ייצוג השואה בסרטי קולנוע ישראליים
7	סרטי שואה ישראליים
10	תמורה קולנועית בייצוג ניצולי השואה החל משנות השישים
12	פרק שני: חלק הניתוח
12	פעם הייתי (אבי נשר / 2010)
12	יענק'לה ברייד
16	קלרה אפשטיין
19	יוז"י בורשטיין
21	ניתוח הסרט - מכתבים לאמריקה (פלד / 2006)
21	מוישה ולדמן
23	רבקה
24	
24	פרויקה
26	ניתוח הסרט - ללכת על המים (פוקס / 2004)
27	מנחם
31	דיון ומסקנות
33	ביבליוגרפיה
35	כתבות עיתונאיות

פרק 1. מבוא

התמודדות ניצולי שואה עם טראומת העבר

בשנים הראשונות שלאחר הקמת מדינת ישראל קלט היישוב הצעיר כמות גדולה מאוד של ניצולי שואה לצד עולים אשר הגיעו ממדינות אחרות. היהודים אשר ניצלו מן השואה נותרו ללא בית, רכוש ועם טרגדיה אישית קשה ביותר. הקמת מדינת ישראל הייתה הקמה של מדינת בעלת מיעוט של משאבים, שצריכה לקלוט עולים בקנה מידה רחב מאוד, ונמצאת תוך כדי במצב מלחמה שמאיים על עצם הקיום שלה בתדירות גבוהה. ההגמוניה אשר שלטה אז בתרבות ובנורמות החברתיות ציפתה מן האנשים של היישוב ושל המדינה שקמה לדגול בעקרונות שהיו חשובים להמשך הקיום של המדינה (שגב, 1991).

עקרונות אלו היו תפיסת העולם של תנועת העבודה אשר שלטה אז בשלטון כמו בקביעת ערכי החינוך של הדור הצעיר. ערכים אלו הדגישו את החשיבות של החלוציות, שיתופיות, שלילת ערכים אשר היו מזוהים עם הגלות ויצירת ישראלי חדש צבר שיהיה שונה מן התדמית של היהודי מאירופה (שגב, 1991). זאת, תוך כדי חיבור בין אוכלוסיות שונות ובעלות מרקם תרבותי שונה. מדיניות זו, אשר נקראה בתור מדיניות כור ההיתוך, שאפה לנתק את היהודי החדש מיהודי העבר ולעצב בקרבו תודעה חדשה של יהודי חדש, הצבר (שפירא, 1997).

בעשורים הראשונים של המדינה השואה הייתה מרכיב זניח ביצירה של גיבוש הזהות של הישראלי החדש. השואה הייתה מקור לבושה שהרי אותם יהודים הלכו "כצאן לטבח" במקום להילחם כפי שמצופה מן היהודי החדש. המאבק להקמת המדינה היה צריך דימוי ומודל אחר של יהודי ולכן השואה נדחקה לשולי סדר היום והעיסוק בה היה מהוסס וכמעט לא קיים (שפירא, 1997). שפירא (שם) מדגישה את ההבדל בין ההתמודדות של הקולקטיב היהודי במדינת ישראל ובין ההתמודדות של האדם הפרטי עם הטרגדיה הגדולה של השואה.

הפרט, באופן טבעי, היה זקוק להדחיק את המאורעות של השואה כדי שהוא יהיה מסוגל להתמודד עם המאורעות של ההתמודדות הקשה במדינת ישראל. זאת כדי שהוא יוכל לשרוד מבחינה נפשית ולהיות מותאם לחברה הישראלית הצעירה המתגבשת. לעומתו הקולקטיבי מבקש ליצור הדחקה כדי שהזכר של השואה לא יפגע בעקרונות ובערכים של הציבור החדש שצריך להתמודד עם האיום הערבי ועם הסכנה הקיומית של מדינת ישראל. אם כן, התנועה הציונית ביקשה לבטל את זיכרון השואה מן הווה כדי שיהיה ניתן ליצור את היהודי החדש ומצד שני היא גם ידעה לזכור את השואה כדי שהוא תוכל להצדיק פעולות שונות שהיא מבצעת. כך היא למעשה טיפחה את קוד השואה מבלי שהשואה עצמה, והכוונה כאן היא לחוויה האישית, תחדור ותעצב את התודעה של היהודים החדשים בחברה החדשה (צימרמן, 2002).

השואה כאירוע טראומתי

טראומה היא מונח אשר מתאר פגיעה של אדם שנפגע בשל חוויה שהותירה בו את חותמה. אירוע מסוים יכול להיחשב בתור אירוע טראומתי אם הוא כלל מצב של סכנת חיים או פגיעה וסכנה לפגיעה שהאדם חווה. האדם חווה מצב שבו הוא חש תחושת פחד עמוקה וחוסר אונים והדבר מותיר בו חששות לעתיד, אשר נקראים בשפה המקצועית בתור טראומה. במקרים שונים תחושה זו של חוסר אונים ממשיכה ללוות את האדם גם לאחר שהאירוע עצמו מסתיים. תגובה זו יכולה לבוא לידי ביטוי על ידי תחושות רגשיות חזקות (Waugaman, 2019).

השואה בתור אירוע טראומטי יצר פוסט טראומה קשה בכל האנשים אשר היו קשורים לאירועים אלו. ספרות המחקר מתארת את השואה בתור אירוע ייחודי של טראומה שכלל בו אירועים נוספים טראומטיים שיכלו לבוא לידי ביטוי בהשפלה, התעללות פיזית קשה, אובדן חברים ודמויות חשובות כמו בעיות נוספות אשר יכולות להיווצר בתנאים הקשים של השואה (Raskin, 2004).

הסתגלות היהודים לאחר השואה

70 אלף יהודים הגיעו מאז סיומה של השואה ועד לימי הקמת המדינה. חלקם היו צריכים להגיע בעליות לא לגאליות וחלקם הגדול היה צריך להתמודד עם קשיים רבים עם הגיעם ארצה. כלומר, לצד ההתמודדות הנפשית היה עליהם גם להתמודד עם מצב בטחוני לא פשוט ועם קושי בקבלה שלהם לחברה על ידי החברה הוותיקה. החברה הוותיקה מצידה חילקה את הראייה של ניצולי השואה בשני דרכים. היו יהודים אשר עמדו אל מול האויב, כמו מרדכי אנילביץ ואבא קובנר והיו את שאר היהודים אשר הלכו למותם כצאן לטבח. על הרקע התקופה שבה היה צריך ליצור נוער שיהיה מוכן להילחם באויב, האתוס של הצאן לטבח טושטש ובמקומו הוואדרו פעולות ההגנה אל מול הגרמנים (יבלונקה, 1999).

ייתכן גם כי מבחינה פסיכולוגית העדיף העם לומר כי הסיבה לכך שמתו רבים כל כך הייתה הסיבה שהם לא ניסו להתנגד כפי שיכלנו. מסר זה נועד להרגיע את תושבי הארץ ולהראות להם שאם הם יעמדו הם יוכלו לנצח וכי דבר כמו השואה התאפשר אך ורק בגלל חוסר היכולת של היהודים לעמוד על שלהם. אחד הביטויים הבולטים של האשמת הקורבן לאחר השואה הייתה החוק לשפיטת הנאצים ועוזריהם. חוק זה קבע כי ניתן לשפוט או כאלה אשר סייעו להם בפעולות ההשמדה. מכל הנאשמים רק אחד היה נאצי גרמני, אדולף אייכמן, ואילו עשרות אחרים שנפשטו על ידי אותו החוק היו יהודים ששימשו במחנה בתור קאפו או בתור אנשי היודנרט. במרבית המקרים מי שהגיש את התלונה היו הניצולים עצמם אשר ראו בהתמודדות של חלק מהקאפו שיתוף פעולה עם הנאצים (יבלונקה, 1999).

כך נוצר המונח "שואה וגבורה" אשר נועד להראות כי היו כמה דרכים להתמודד עם השואה וכי על העם היהודי לזכור את הגבורה שהייתה שם למרות האסון. בכך החלק של אותם יהודים שרק סבלו במחנות ולא ניסו לפעול פיזית נגד הגרמנים, הפך להיות זניח וחוסר חשיבות בנרטיב הישראלי. התפתחות